

**Наръчник за
заподозрени и
обвиняеми лица
относно правото на
информация, правото
на достъп до адвокат
и правото на правна
ПОМОЩ**

Съдържание

Цел на брошурата	03
Преглед на директивите	04
Аз съм заподозрян или обвиняем в наказателно производство	09
1.1. Какви са моите права?	09
1.2. Какво мога да направя, ако правата ми не са спазени?	13
1.3. Какви минимални условия на задържане трябва да бъдат спазени, ако бъда арестуван или задържан?	14
Проект FULL-PROOF	17

ЦЕЛ НА БРОШУРАТА

Тази брошура е предназначена да подпомага заподозрени и обвиняеми лица в преминаването през началните етапи на наказателното производство. Тя предоставя ясна и достъпна информация и предложения, извлечени от утвърдени добри практики. Тя предлага конкретни насоки, за да помогне на заподозрените и обвиняемите лица да защитят правата, заложиени в Директиви 2012/13/ЕС (право на информация), 2013/48/ЕС (право на достъп до адвокат) и 2016/1919/ЕС (право на правна помощ).

Тя се основава на предпоставката, че достъпът до ясна, достъпна и практична информация може да подпомогне спазването на правата, установени в тези директиви на Европейския съюз (ЕС).

ПРЕГЛЕД НА ДИРЕКТИВИТЕ

Директива 2012/13/ЕС относно **правото на информация** в наказателното производство установява минимални правила за гарантиране, че заподозрените и обвиняемите трябва да бъдат незабавно информирани за (i) своите процесуални права, (ii) причините за ареста/обвинението и (iii) да им бъде предоставен достъп до документите по делото навсякъде в ЕС. По отношение на процесуалните права, те трябва да бъдат незабавно информирани за най-малко следното:

- ✓ Достъп до адвокат
- ✓ Правото на безплатна правна консултация
- ✓ Правото да бъдат информирани за обвинението
- ✓ Правото на устен и писмен превод
- ✓ Правото да запазят мълчание

Освен това, при арест или задържане, **на заподозрените или обвинените лица трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата им, написано на ясен и прост език**, като те трябва да имат възможност да го прочетат и да го задържат при себе си. Това писмо трябва да включва, в допълнение към посочените по-горе права, следното:

- ✓ правото на достъп до материалите по делото;
- ✓ правото да се уведомят консулските власти и едно лице;
- ✓ правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- ✓ максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвинените лица могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебен орган.

Примери за образец на писмо за правата в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест (ЕЗА) могат да бъдат намерени съответно в приложения 1 и 2 към [директивата](#).

Заподозрените и обвиняемите трябва също да бъдат информирани в достатъчна степен за престъпното деяние, в което са заподозрени или обвинени, за да могат ефективно да упражнят правото си на защита и да за се гарантира справедливост на производството. Те трябва също да бъдат информирани за причините за ареста или задържането, включително за конкретното престъпление.

На последно място, те (и техните адвокати) трябва да имат свободен достъп до основни документи, за да оспорят законността на ареста или задържането, както и до всички веществени доказателства (включително оправдателни), които се съхраняват от органите.

За по-подробно описание, моля, вижте Наръчника на Fair Trials за Директивата за правото на информация, достъпен [тук](#). За кратко представяне на основните точки от Директива 2012/13/ЕС, моля, вижте докладите на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и „[Права на заподозрени и обвинени лица в ЕС: превод, устен превод и информация](#)“ които включват специални раздели за правото на информация. Следният доклад от проекта на ЕС „От закона към практиката: укрепване на процесуалните права при полицейско задържане (ProRPC)“, който предоставя обзор на стандартите, регионалните предизвикателства и примери за обещаващи практики, също е достъпен [тук](#).

Директива 2013/48/ЕС относно **правото на достъп до адвокат** установява основни изисквания относно правата на заподозрени и обвинени лица в наказателни производства и в случаи на европейска заповед за арест. Тя се прилага от момента, в който лицето бъде уведомено от властите, че е заподозряно или обвинено в престъпление, до приключването на наказателното производство.

Тази директива се основава до голяма степен на принципите и стандартите, установени в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, като например [делото Salduz срещу Турция \(2008 г.\)](#), според което достъпът до адвокат от първия полицейски разпит е основно изискване за справедлив процес и че ограниченията на това право като цяло невъзвратимо нарушават правата на защитата.

Член 3, параграф 2 уточнява, че обвиняемите или заподозрените имат право на достъп до адвокат без неоправдано забавяне, от най-ранния от следните моменти:

преди разпита от полицията или друг правоприлагащ или съдебен орган

когато органите извършват определени действия по разследването или събирането на доказателства

след задържане

когато лицето е призовано да се яви пред наказателен съд

Освен това трябва да се гарантира поверителната комуникация с адвоката, ефективното му участие по време на разпита и присъствието му при ключови действия по разследването. Директивата изисква също така, ако статутът на дадено лице се промени от свидетел на заподозрян, разпитът да бъде незабавно прекратен и лицето да бъде информирано за правата си, включително правото на достъп до адвокат. По отношение на процедурите по ЕЗА директивата гарантира достъп до адвокат в държавата на изпълнение и възможността за назначаване на такъв в държавата на издаване.

В извънредни случаи могат да бъдат допуснати определени временни ограничения, по-специално когато съществува „спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност в даден случай“ за действителни или потенциални жертви.

Директивата позволява също така на заподозрените или обвиняемите да се откажат от правото си на достъп до адвокат, при условие че отказът е доброволен, информиран, недвусмислен и може да бъде оттеглен по всяко време.

За по-подробно обяснение и кратък преглед на основните разпоредби можете да се запознаете със следните материали: докладът на Агенцията на Европейския съюз за основните права „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)” и набор от инструменти на Fair Trials [относно Директивата за достъп до адвокат](#).

Директива 2016/1919/ЕС относно **правото на правна помощ** установява общи минимални стандарти за достъп до държавно финансирана правна помощ за заподозрени, обвиняеми и издирвани лица в производства по европейска заповед за арест. Нейното значение се състои в гарантирането на равен достъп до правосъдие и защитата на правото на справедлив процес.

Тази директива е тясно свързана с Директивата за правото на достъп до адвокат и служи за гарантиране на същото право чрез публично финансиране, т.е. финансиране от държава членка на помощта от адвокат, като по този начин позволява упражняването на правото на достъп до адвокат и осигурява неговата ефективност.

Тя се прилага за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, които се ползват от горепосоченото право на достъп до адвокат съгласно съответната директива и отговарят на един от трите допълнителни критерия:

Лицата са лишени от свобода.

Законът изисква да бъдат подпомогани от адвокат в съответствие с правото на ЕС или националното законодателство.

Са задължени или имат право да присъстват на разследване или събиране на доказателства.

Тя се прилага и за лица, за които е издадена европейска заповед за арест, които имат право на достъп до адвокат при арест от изпълняващата държава, както и за лица, които, макар и да не са били първоначално заподозрени или обвинени, са станали такива по време на разпита.

За да определят дали дадено лице разполага с достатъчно средства, за да заплати адвокат по наказателно производство, държавите членки могат да приложат проверка на доходите, проверка на целесъобразността или и двете. Във всеки случай проверката на целесъобразността се счита за изпълнена при следните обстоятелства: а) когато заподозряно или обвиняемо лице е представено пред компетентен съд или съдия, който да вземе решение за задържане на всеки етап от производството в рамките на приложното поле на настоящата директива; и б) по време на задържането.

Правната помощ трябва да бъде предоставена без неоправдано забавяне и най-късно:

Преди разпит от компетентния орган.

Преди да бъдат извършени каквито и да било действия по разследването или събирането на доказателства.

По-подробно описание и указания за прилагането на настоящата директива могат да бъдат намерени в [доклада на Комисията до Европейския парламент и Съвета](#), а както и в специализирани набори от инструменти за правна помощ, изготвени в рамките на проекти, финансирани от ЕС, и от неправителствени организации (например [наборът от инструменти за транспониране](#) на Fair Trials и Legal Experts Advisory Panel и [наборът от инструменти за Директивата за правна помощ](#)).

Българското законодателство не борави с термина „заподозряно лице“ Независимо от това, директивите на ЕС се прилагат когато лицето е задържано по данни за извършено престъпление или е призовано да дава обяснение за евентуална причастност към престъпление пред полицейски или други органи до образуването на наказателно производство. В такава ситуация то е „заподозряно лице“ по смисъла на директивите на ЕС. Обхватът на понятието „наказателно производство“ в българското законодателство е по-тесен от този в директивите.

АЗ СЪМ ЗАПОДОЗРЯН ИЛИ ОБВИНЯЕМ В НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО

1.1. Какви са моите права?

✓ Право да бъда третиран/а с уважение и достойнство

Всички държави членки на Европейския съюз са длъжни да се отнасят към всеки човек с достойнство. Това включва проявяване на уважение към всички лица и техните специфични обстоятелства, проявяване на грижа при разглеждането на делото и предоставяне и обясняване на цялата информация по ясен, разбираем и уважителен начин.

✓ Право да запазя мълчание

Всички лица, заподозрени или обвинени в извършване на престъпление, имат право да откажат да дават показания или да отговарят на въпроси, като се гарантира, че няма самоуличаване.

✓ Право на презумпция за невинност

Всяко лице има основното право да се счита за невинно, докато не бъде доказана вината му, от момента, в който е заподозряно или обвинено в извършване на престъпление, до окончателното влизане в сила на решение по делото.

✓ Право на ясна информация

Отговорните органи трябва да Ви предоставят информация за вашите права, писмено или устно, както и за естеството и причините за подозрението или обвинението по ясен и разбираем начин, като вземат предвид Вашите индивидуални потребности, за да се гарантира, че сте го разбрали напълно.

Това право включва информация за:

- правото на достъп до адвокат;
- всяко право на безплатна правна помощ и условията за получаване на такава помощ;
- правото да бъдете информиран/а за обвинението;
- правото на устен и писмен превод;
- правото да запазите мълчание.

Ако сте арестуван/а или задържан/а, трябва да ви бъде предоставено писмено писмо за правата ви на език, който разбирате. То трябва да бъде написано на ясен, ежедневен език, така че да можете напълно да разберете и ефективно да упражните процесуалните си права, и трябва да можете да го запазите.

Писмото за правата трябва да включва информация за тези права, както се прилагат съгласно националното законодателство:

- правото на достъп до документите по делото;
- правото да уведомите консулските власти и едно лице;
- правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвиняемит могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебния орган.

Този документ трябва да съдържа и информация за възможностите, с които разполагате, за да оспорите законността на ареста, да поискате преразглеждане на задържането или да подадете молба за временно освобождаване.

✓ Право на писмен и устен превод

Ако не говорите езика на страната, в която се провежда наказателното производство, имате **право да поискате** безплатно **устен превод и писмен превод на най-важните документи по делото**.

Не трябва да бъдете принуждаван/а да приемете устен превод на определен език, ако не го владеете свободно или не го разбирате, и имате право да го откажете.

Съответната държава членка е длъжна да осигури без забавяне устен превод по време на наказателното производство пред разследващите и съдебните органи, включително по време на полицейски разпити, всички съдебни заседания и всички необходими междинни заседания.

Преводачът трябва да осигури точен и ясен превод, като гарантира достатъчно качество, за да се осигури справедливостта на производството, да разберете обвинението срещу вас и да можете да упражните напълно правото си на защита.

✓ Право на адвокат

Всички заподозрени и обвиняеми лица имат право да бъдат подпомагани от адвокат от първия етап на полицейските разпити, включително „разузнавателните беседи“ и писането на обяснения, до края на наказателното производство. Това включва **правото на достатъчно време, подходящо място и уединение, за да общувате с адвоката си, при пълно зачитане на принципа на поверителност**. То включва също така възможността адвокатът ви да играе активна роля по време на разпита и през цялото производство. Достъпът до правна помощ гарантира, че можете ефективно да упражнявате правото си на защита и да получавате насоки през цялото производство.

В извънредни случаи по време на досъдебната фаза и в допълнение към ограниченията, основани на географска отдалеченост, член 3, параграф 6 от Директива 2013/48/ЕС **позволява временни ограничения на достъпа до адвокат, строго ограничени до:**

A

когато съществува спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице

B

когато е е наложително предприемането на незабавни действия от страна на разследващите органи, за да се предотврати сериозно възпрепятстване на наказателното производство.

В съображение 31 се пояснява допълнително, че по време на тези временни ограничения органите могат да разпитват заподозрени или обвиняеми лица без присъствието на адвокат само ако ги информират за (упражнимото) право да запазят мълчание, ограничат разпита до събирането на минималната информация, необходима за предотвратяване на сериозна вреда за живота, свободата и неприкосновеността, и гарантират, че няма да бъдат накърнени правата на защита (напр. правото на лицето да не се самоуличава).

Право на правна помощ

Всеки има право на защита. Ако не можете да си позволите адвокат по Ваш избор, съответната държава членка трябва **да ви предостави безплатна правна помощ**, като гарантира, че можете ефективно да упражните правото си на справедлив процес.

За да се гарантира ефективността на това право, властите трябва **да Ви информират за критериите за допустимост**, условията и всички подробности, установени в националното законодателство.

Препратки и допълнителни ресурси:

Европейска конвенция за правата на човека - https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG

Харта на основните права на Европейския съюз - https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Директива относно презумпцията за невинност - <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/343/oj/eng>

Директива относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1496161440830&uri=CELEX:32010L0064>

Международен пакт за граждански и политически права - <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

Всеобща декларация за правата на човека - <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

1.2. Какво мога да направя, ако правата ми не са спазени?

Ако някое от Вашите процесуални права е било нарушено, първо трябва да се свържете с вашия адвокат и да му обясните ситуацията.

Като първа стъпка Вие или Вашият адвокат трябва да потърсите правна защита пред компетентните национални съдилища. Ако това не даде резултат, може да се подаде жалба до Европейската комисия относно нарушението, което може да доведе до производство срещу съответната държава членка, тъй като тя е институцията, отговорна за завеждането на дело срещу тази държава членка.

Съгласно националното законодателство може да се приложи една или повече от следните възможности:

- подаване на жалба срещу полицейския служител;
- жалба за недопустимост на доказателство;
- жалба в прокуратурата за нарушение на правата на обвиняемия;
- жалба в основното производство;
- искане за отмяна на мярка;
- обжалване;
- протоколирано твърдение, че показанията са дадени под натиск или заплаха;
- протоколирано твърдение, че е налице процесуално нарушение.

За допълнителна информация, моля, вижте:

[Как да сигнализирате за нарушение на вашите права](#)

1.3. Какви минимални условия на задържане трябва да бъдат спазени, ако бъде арестуван или задържан?

Държавите членки трябва да гарантират, че всички лица, лишени от свобода, се третират с уважение към тяхното човешко достойнство и не се подлагат на изтезания или на нечовешко или унижително отнасяне. Това е установено в членове 1 и 3 от [Европейската конвенция за правата на човека](#) (ЕКПЧ), членове 1 и 4 от [Хартата на основните права на Европейския съюз](#) (Хартата) и правило 1 от [Европейските правила за затворите](#). Освен това правило 4 уточнява, че **условията в затворите, които нарушават правата на човека, не могат да бъдат оправдани с липса на ресурси**. Всяко ограничаване на упражняването на права трябва да бъде предвидено в закона и да съответства на принципите на необходимост и пропорционалност, в съответствие с член 52 от Хартата и правила 2 и 3 от Европейските правила за затворите.

В съответствие с [Препоръката на Комисията относно процесуалните права на заподозрени и обвиняеми лица, подложени на предварително задържане, и относно материалните условия на задържане](#), следните минимални стандарти за задържане се подчертават като особено важни, наред с другите. Предоставени са и препратки към съответните Европейски правила за затворите, като например:

Разпределение	<p>правило 17</p> <p>Лицата, задържани в предварително задържане, трябва да бъдат настанявани отделно от осъдените лица. Жените трябва да бъдат отделени от мъжете, а децата — от възрастните, освен ако не е определено друго в интерес на детето.</p>
Настаняване	<p>правило 18</p> <p>Държавите членки трябва да гарантират, че всяко лишено от свобода лице разполага с поне 6 м² площ в единична килия и 4 м² в обща килия. Когато наличната площ падне под 4 м² възниква силна презумпция за нарушение на член 3 от ЕКПЧ. Изчисленията на личното пространство следва да включват мебелите, но да изключват санитарните помещения. Достъпът до естествена светлина и чист въздух в килиите също трябва да бъде гарантиран. Стандартът в българското законодателство гарантира, че всяко лице разполага с минимално лично пространство от най-малко 4 м², включително в общите килии. Всяка разполагаема площ, която е по-малка от тази представлява нарушение на закона и е основание за търсене на обезщетение от засегнатото лице.</p>

Хигиена и санитарни условия	<p>правила 19, 20 и 21</p> <p>Санитарните помещения трябва да са достъпни по всяко време, а неприкосновеността на личния живот трябва да е гарантирана, включително чрез ефективно физическо отделяне от жилищните помещения в общите килии. Хигиенните стандарти трябва да се поддържат чрез редовно почистване и дезинфекция. Трябва да се предоставят основни санитарни принадлежности, включително кърпи, и да има топла течаща вода. Трябва да се предоставят и подходящи и чисти дрехи и спално бельо.</p>
Хранене	<p>правило 22)</p> <p>Храната трябва да се приготвя и сервира при хигиенични условия и да се предоставя в достатъчно количество и качество, за да задоволи хранителните нужди на лицата, лишени от свобода. Трябва да се вземат предвид възрастта, уврежданията, здравето, физическото състояние, религията, културата и естеството на тяхната работа. Питейна вода трябва да е на разположение по всяко време.</p>
Време, прекарано извън килията и на открито	<p>правило 27</p> <p>На лицата, лишени от свобода, трябва да се предоставя разумно количество време извън килиите им, за да могат да правят упражнения и да участват в развлекателни дейности, като се гарантира подходящо ниво на човешко и социално взаимодействие.</p>
Здравеопазване	<p>правила 39–47</p> <p>Трябва да се осигури навременен достъп до медицински грижи на лишените от свобода, включително психологическа и психиатрична подкрепа, за поддържане на тяхното психическо и физическо здраве.</p>

Контакт с външния свят	правило 24 На лицата, лишени от свобода, трябва да се разрешават посещения от членове на семейството и други лица, като например законни представители, социални работници и лекари, както и да комуникират с тях по телефона или чрез видеоразговори.
Правна помощ	правило 23 Трябва да се осигури ефективен достъп до адвокат и да се зачита поверителността на всички комуникации.
Деца и уязвими лица	правила 35 и 46 В случая на деца, техните най-добри интереси трябва винаги да бъдат на първо място. Уязвимите лица трябва да получават подходящи грижи, съобразени с техните специфични нужди.

За повече информация относно условията на задържане, моля, вижте тази база данни, която събира и наблюдава информация по някои въпроси, свързани със задържането:

[Разглеждане на правилата и разпоредбите за наказателното задържане в ЕС](#)

Други препратки:

[Основни конвенции и препоръки на Съвета на Европа](#)

[Съвет на Европа Условия на задържане – тематичен информационен бюлетин](#)

[Кратко ръководство на PRI за европейските правила за затворите](#)

Проект FULL-PROOF

FULL-PROOF е проект, съфинансиран от Европейския съюз, чиято цел е да допринесе за рационализирането на наказателното производство чрез цялостно обсъждане на нарушенията на процесуалните права, които се случват в началните етапи на наказателните производства, по-конкретно тези в Директива 2012/13/ЕС, Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/1919/ЕС.

Ако искате да научите повече за този проект, посетете нашия уебсайт на адрес:

www.full-proof.eu

Консорциумът

Португалия

IPS_Innovative Prison Systems

България

Българския хелзински комитет

Италия

Университета в Болоня

Словакия

Академията на полицейските сили в Братислава

Полша

Полската платформа за национална сигурност

Словения

Института за мир

Румъния

Полицейската академия „Александру Йоан Куза“

